

Doc. Mgr. Oldřich Bureš, M.A., Ph.D.,
PhDr. Vendula Nedvědická

Historie využívání soukromých vojenských sil

Mnohým se zdá, že není nic protichůdnějšího a navzájem sobě vzdálenějšího než život civilní a život vojenský. Proto také často ti, kdo se uchýlí v námezdném vojsku, nejenže okamžitě mění oblečení, ale zároveň s tím i zvyky, mravy, mluvu tak, aby se od ostatních co nejvíce odlišili. Jsou zřejmě přesvědčeni, že se nehodí zabíjet v obyčejných šatech a že civilní způsoby a oděv jsou znaky zženštilosti. Dokonce se vzdávají i vyjadřování a chování civilistů... Podíváme-li se však do dob dávnějších, uvidíme pravý opak. Tyto dvě podoby života, tyto dva stavy se kdysi snášely více než kterékoli ostatní.“

Niccoló Machiavelli [1]

Cílem této studie je zmapovat historii využití soukromých vojenských sil. Soukromé vojenské společnosti typu Blackwater (pro svou špatnou pověst přejmenována na *Xe Services LLC*) jsou sice relativně novým fenoménem mezinárodní bezpečnosti, účast soukromých osob a/nebo skupin soukromých osob v „cizích“ ozbrojených konfliktech je však fenoménem stejně starým jako válčení samotné. Bez pochopení dlouhodobějších historických souvislostí proto nelze fundovaně vést debatu nad klíčovými otázkami o samotném rozsahu a možných dopadech soudobého využití služeb soukromých vojenských společností.

Fenomén soukromých vojenských sil je v zahraniční odborné literatuře předmětem vášnivých debat již minimálně dvě desetiletí. V české odborné literatuře sice již alespoň v základních obrysech byla problematika soukromých vojenských společností rovněž nastíněna, [2] nicméně doposud nebyla zmapována historie využití soukromých vojenských sil, což je primárním cílem tohoto článku. Jeho autoři vycházejí z premisy, že bez pochopení dlouhodobějších historických souvislostí nelze fundovaně vést debatu nad klíčovými otázkami o rozsahu a možných dopadech soudobého využití služeb **soukromých vojenských společností (SVS)**. I když využití služeb moderních SVS (typ Blackwater /Xe, KBR) představuje relativně nový fenomén mezinárodní bezpečnosti, účast soukromých osob a/nebo skupin soukromých osob v „cizích“ ozbrojených konfliktech je fenoménem stejně starým jako válčení samotné, o čemž svědčí i výše uvedený citát od Niccolla Machiavelliho.

V zahraniční literatuře sice již existuje velké množství příkladů využití placených soukromých sil v různých historických epochách, [3] nicméně většina autorů se primárně či zcela exkluzivně zabývá pouze vývojem ve 20. a 21. století. Podle Sarah Percy, pedagožky na Oxfordské univerzitě, stávající literatura věnovaná soukromým vojenským aktérům vykazuje čtyři základní nedostatky:

1. Zaměření na empirické detaily a opomíjení otázek ohledně dopadů přítomnosti nebo absence využití soukromých sil pro stát a vztahy mezi státy.

2. Absence teoretického rámce.
3. Historické dezinterpretace a faktické chyby.
4. Kombinace 2. a 3. vedla k absenci analýzy norem, což může být dáno i faktem, že empirické přístupy nepovažují normy za důležité. [4]

Vzhledem k omezenému rozsahu a zaměření tohoto článku nemáme ambici pokrýt všechny výše uvedené nedostatky. V jeho první části nabízíme historický přehled využívání soukromých vojenských sil do počátku studené války. V druhé části mapujeme působení žoldněřských skupin v Africe a vznik prvních moderních SVS v USA a v Evropě. V třetí části analyzujeme hlavní důvody nejnovějšího boomu využití služeb SVS. V závěru nabízíme zamyšlení nad lekci, které lze pro současnost vyvodit z dlouhé historie využití soukromých vojenských sil.

Historie využití soukromých vojenských sil od punské po studenou válku

První historické záznamy o využití soukromých vojenských sil pochází z dob mezopotamské říše a vlády krále Šulgiho z Uru (přibližně 2049-2047 př.n.l.). V bitvě u Kadeše zase válčili najatí numidští vojáci na straně faraona Ramsese II. [5] Přestože ve starověkém Řecku existovalo několik městských států, které měly armádu složenou z vlastních občanů, bylo i zde zcela běžnou praxí najímání specialistů bojového umění. Kartaginská říše pak byla téměř výhradně závislá na tzv. žoldněřských jednotkách složených z jedinců kteří:

- jsou cizí danému konfliktu (tj. nejsou občany bojujícího státu či států),
- jsou primárně motivováni touhou po soukromém zisku,
- účastní se přímo v boji. [6]

První punská válka (264-261 př.n.l.) je dokonce známa i pod názvem *žoldněřská válka*, přičemž najatá armáda, která nebyla řádně zaplácena, se během války vzbouřila. Podobně i římská říše byla v mnoha bitvách závislá na válečném umění najatých sil, zejména pak lukostřelců a jezdců. Žoldněři byli běžně rekrutováni z hospodářsky zaostalých oblastí, jako byla Numidie, Baleáry, Galie, Pyreneje a Kréta. S postupným rozšiřováním rozlohy římské říše navíc bylo stále obtížnější rekrutovat dostatek rodilých Římanů a na konci 3. století proto již v římských legiích bylo více vojáků germánského původu než samotných Římanů. [7]

Najímání soukromých vojenských sil bylo rovněž běžné i ve středověku. Jednotlivci z řad buržoazie i drobní šlechtici si najímali ozbrojené vojenské skupiny na své vlastní náklady. Tyto skupiny pak v případě potřeby dále pronajímali středověkým vládcům. [8] Ti totiž obvykle měli pouze omezené množství vlastních mužů, kteří navíc mnohdy mohli být povoláni do vojenské služby na poměrně krátkou dobu – angličtí rytíři například měli povinnost sloužit králi pouze čtyřicet dní v roce a často odmítali službu v zahraničí. [9] Tradiční feudální armády složené z venkovského obyvatelstva navíc byly „notoricky nekvalitní a neuvěřitelně nedisciplinované“. [10] Profesionální žoldněře si proto středověcí vládci najímali zejména kvůli jejich flexibilitě a bohatým bojovým zkušenostem. Obvykle poskytovali vysoce specializované služby, které nemohly být popřeny u feudálových družin. To zahrnovalo zejména obsluhu různých zbraní, například

samosťilů, jež vyžadovaly zvláštní schopnosti a znalosti. Později byly k dispozici i lehčí zbraně, i ty ale mnohdy vyžadovaly zvláštní dovednosti a obratnost. Někteří autoři proto uvádějí, že využití soukromých sil bylo klíčové pro vojenskou inovaci a další přímo spojují četnost tohoto jevu s „neschopností feudálního systému reagovat na stále komplexnější požadavky modernizující se společnosti“. [11] Podle britského profesora bezpečnostních studií Lawrence W. Serewicze (Hull University) pak tyto inovace postupně vedly k výrazné transformaci vojenské i politické praxe v Evropě. [12]

Poněvadž náklady na sestavení a udržování vlastního vojska z řad poddaných představovalo pro středověké vladaře velkou finanční zátěž, začali ve 14. století vybírat tzv. *scrutagium* neboli příspěvek na zbroj a další vojenskou výbavu. Tyto poplatky byly následně využívány na nábor žoldnérů, což postupně vedlo k vzniku nové společenské vrstvy představované muži, jejichž obživou bylo nabízení svých schopností různým vojenským společnostem – *kompaniím*. Tyto společnosti spolu soutěžily o vojenské „zakázky“ a jejich běžnou obchodní strategií byl i rozsáhlý výčet jejich hrdinských činů. Ve středověku dosáhly kompanie ve společnosti velmi významného postavení a výsledky bitvy často zcela závisel právě na těchto žoldněřských společnostech.

Klíčovým konfliktem z hlediska vývoje použití soukromých vojenských sil byla stová válka (1337-1453), během které v době po uzavření dočasněho míru v roce 1360 vznikly tzv. *velké a svobodné kompanie*, ve kterých se toho času nezaměstnaní vojáci nabízeli do služeb vladařům různých evropských států. Sdružovali se přitom okolo volených kapitánů ve *svobodných kompaniích*, které se pak často samy dále stávaly součástí *velkých kompanií*. Po roce 1360 údajně existovalo 166 svobodných kompanií, které působily zejména ve Francii, Španělsku a Itálii. Největší z nich – velká kompanie Fra Morialeho – mezi roky 1360-1363 měla ve zbrani přes 10 000 mužů. [13] Pokud zrovna neprobíhala žádná válka, pak kompanie často napadaly středověká města, která jim odmítala platit za svou ochranu. Někdy dokonce zaútočily i proti místnímu vladaři, který se pokusil zastavit jejich řádění. [14] Pro všechny bylo tudíž paradoxně lepší, pokud se válčilo a vedly se boje, které kompanie zaměstnaly a poskytly jim stálý příjem, než období míru, kdy i civilní obyvatelstvo bylo často vystaveno jejich útokům. [15]

Zatímco většina svobodných i velkých kompanií představovala *ad hoc* uskupení žoldnérů, kteří putovali z jednoho evropského bojiště na druhé, rozkvět italských městských států ve 14. století a jejich bohatství umožnilo formalizaci a stabilizaci smluvních vztahů s vybranými svobodnými kompaniemi na delší časové období. Jednalo se o systém smluv, tzv. *condottieri* [16]:

„Velitel žoldnérů s knížetem či městem podepsal ‚condottu‘, neboli psanou smlouvu, na pronájem žoldněřského vojska. Condotta stanovovala délku a podmínky služby, počet mužů, výplatu a tak dále, byl to dokument pečlivě vypracovaný právníky obou stran, a přestože neexistovala jeho standardní podoba, měl několik základních variant.“ [17]

Mnohá středověká města si postupně vyvinula velmi důmyslný systém smluv, aby zabránila žoldněřským silám získat příliš velkou moc, [18] nicméně ne vždy tato opatření fungovala v praxi, a to zejména v obdobích míru, kdy žoldněři požadovali platbu za ochranu ne nepodobnou „mafíánskému výpalnému“. [19] V odborné literatuře je proto také často citována kritika Niccolla Machiavelliho, který z těchto důvodů považoval středověké nájemné vojsko za „nedisciplinované, nespolehlivé a hamižné ... [a nedbající] zákonů božích ani lidských“. [20]

Méně známé, nicméně podobně masivní využití žoldnéřských kompanií na základě dlouhodobých smluvních vztahů bylo zdokumentováno i v případě Francie a papežského státu. Francouzští králové i církevní vládci ve Vatikánu totiž od 15. století hojně využívali služeb švýcarských kompanií, které byly ve své době mnohými považovány za nejlepší a nejspolehlivější nájemné vojenské síly. [21] V případě Francie tento smluvní vztah vydržel až do roku 1830, přičemž již o rok později byl nahrazen vytvořením cizinecké legie. [22] Sarah Percy proto dokonce píše, že „je možné vztahy mezi Švýcarskem a Francií v 16. století chápat jako alianci spíše než čistě komerční záležitost“. [23] Ve Vatikánu pak kontraktovaná švýcarská papežská garda působí od roku 1506 až dodnes, a to v původních středověkých stejnokrojích. [24]

Postupný přechod k dlouhodobým a poměrně stabilním smluvním ujednáním mezi panovníky a nájemnými vojenskými silami představoval jeden ze tří ve středověku vyzkoušených způsobů jak omezit, či alespoň vymežit, roli a působnost soukromých vojenských sil. I přes výše uvedené přednosti kompanií proti nestálým armádám feudálního typu totiž praxe najímání žoldnéřů silně kontrastovala s církví proklamovanou myšlenkou, že pouze nejvyšší šlechta má právo použití vojenské síly – již lateránský koncil v roce 1179 například žoldnéře nebojující pro konkrétního vladaře exkomunikoval a přislíbil privilegia křižáků všem těm, kdo se jim postaví. [25] Alternativním pokusem pak bylo vyslat žoldnéře na křižácké výpravy, avšak kromě bojů s Maury ve Španělsku, kde byl alespoň potencionální dostatek válečné kořisti, se žoldnéři do křižáckých výprav ve větších počtech nezapojili. [26]

I přes postupnou stabilizaci smluvních vztahů mezi vladaři a žoldnéřskými kompaniemi je nutno zdůraznit, že ve středověku neexistovaly národní armády, tak jak je známe dnes, tedy armády loajální ke svému národu a/nebo státu. Jak uvádí velmi známý autor v oboru výzkumu soukromých vojenských společností Carlos Ortiz (Centrum světové politické ekonomie, Sussex University), spíše se jednalo o „vojenské nástroje, které byly k dispozici vládcům“, kteří však na jejich vydržování potřebovali značné prostředky – vojenské výdaje v 15.-17. století proto představovaly až 70 procent všech státních výdajů. [27] Protože zejména v případech dlouhodobějších válečných konfliktů středověcí vladaři neměli dostatek vlastních prostředků na udržování stále rostoucích armád (viz tab. 1), jejich válečné snažení mnohdy záviselo na možnosti a ochotě šlechticů sdílet finanční náklady za příslib podílu na válečné kořisti. Klíčovou roli sehráli zejména v třicetileté válce (1618-1648), které se účastnily převážně najaté jednotky pod vedením zhruba 1500 tzv. *vojenských podnikatelů*. [28] Mezi nejznámější z nich bezesporu patřil Albrecht z Valdštejna, kterého habsburský císař Ferdinand II. povýšil do vévodského stavu za to, že pro něj na svoje vlastní náklady postavil armádu o velikosti 20 000 mužů. V dobách své největší slávy pak dokonce Albrecht z Valdštejna velel celé císařské armádě o velikosti 60 000 mužů. [29] Sarah Percy uvádí, že svou schopností postavit, vést a zásobovat celou armádu se Albrecht z Valdštejna výrazně lišil od většiny dalších vojenských podnikatelů ve své době – něco podobného se v menším měřítku podařilo pouze Bernardovi z Výmaru či hraběti Mansfieldovi. [30]

Vražda Albrechta z Valdštejna provedená s posvěcením císaře v roce 1634 rovněž v širších souvislostech ilustruje fakt, že i přes značné vojenské výhody vyplývající ze služeb schopných vojenských podnikatelů tyto jedinci představovali potencionální politické konkurenty. Proto se většina evropských vladařů do konce třicetileté války snažila jejich vliv a moc postupně eliminovat a vestfálský mír (1648) mimo jiné kladl

Tab. 1: Evropské armády 1650-2009

	1650	% vůči roku 2009	1750	% vůči roku 2009	2009
rakouská	11 000	94,6	201 000	575,9	34 900
britská	70 000	43,7	99 000	61,8	160 280
nizozemská	30 000	74,0	36 000	88,8	40 537
francouzská	125 000	35,4	347 000	98,4	352 771
španělská	100 000	45,1	59 000	26,6	221 750
švédská	50 000	108,2	53 000	114,7	16 900

Poznámka: Tabulka pouze ilustruje relativní velikost evropských armád bez ohledu na měnící se politickou mapu Evropy – např. Skotsko a Anglie se staly součástí jednoho státu až v roce 1707.

Zdroj: ORTIZ, Carlos. *Private Armed Forces and Global Security: A Guide to the Issues*, s. 16.

velký důraz na státní suverenitu, což lze považovat za počátek snah o budování národních armád. [31] Najímání žoldnéřů však i nadále pokračovalo, i když pro jiné účely a na základě nových smluvních principů (viz níže). Navíc většina evropských armád až do první světové války umožňovala mezi vyššími vrstvami velmi oblíbenou možnost vykoupit se z vojenské povinnosti v postupně konstituovaných národních armádách – dle renomovaného amerického vojenského historika Peter Pareta například v pruské armádě v roce 1813 sloužilo pouze 13 procent občanů ze středních a vyšších vrstev. [32] Alespoň někteří autoři nicméně uvádějí, že postupem času se „byl boj pro peníze stále více považován za nečestný a najímání cizinců bylo vnímáno minimálně jako pokoutná taktika“. [33]

I přesto, anebo právě proto, k využívání placených soukromých ozbrojených sil stále více docházelo zejména mimo území Evropy. Percy dokonce uvádí, že vzhledem k rostoucímu odporu obyvatelstva vůči najímání žoldnéřů byli evropští panovníci nuceni spíše jejich služeb využívat v zahraničí. [34] Například během americké války za nezávislost (1775-1782) neměla britská vláda dostatek jednotek na udržení poslušnosti svých zámořských kolonií, a proto si k tomuto účelu najala žoldnéře z Evropy. Byl to také jeden z faktorů, který vedl představitele třinácti amerických kolonií k sepsání Deklarace nezávislosti, kterou lze totiž vnímat i jako odpověď na smlouvu uzavřenou mezi britským panovníkem a panovníky několika německých států o „pronájmu“ až 19 000 vojáků. [35] Jak ukázala historie, tyto žoldnéři „dopomohli“ Británii prohrát americkou válku za nezávislost, protože velká část z nich dezertovala, jakmile se dostali na území Ameriky, kde se následně usadili. Je nicméně také třeba zmínit fakt, že i na straně povstaleckých amerických kolonií bojovalo po boku milicí množství soukromých „kontraktorů“, a to v nezanedbatelném poměru 6:1. [36] Dle Sarah Percy se však jednalo o jednotlivce motivované republikánskými ideály revoluce spíše než o klasické žoldnéře motivované primárně ziskem. [37] Tento argument však pouze reflektuje problematičnost výše uvedené standardní definice žoldnéřství, neboť je otázkou: „Kdo rozhodne, co motivuje člověka?“ [38]

Využití nájemných vojenských sil bylo nedílnou součástí koloniální expanze i dalších evropských mocností. Od počátku 19. století proto byly soukromé vojenské síly najímány převážně ke správě kolonií, při které byla potřeba velkého počtu mužů sloužících v relativně dlouhých časových intervalech. Protože mnohé kolonie byly velmi vzdálené od evropského centra moci, bylo najímání vojenských společností upřednostňovanou variantou před nasazováním regulérního vojska. Svou roli samozřejmě hráli i finanční a další faktory, jak uvádí Gerry Cleraver z Coventry University, soukromé jednotky

„byly obecně levnější než jejich národní protějšky, dostupné ve větších počtech a v lepší kondici pro tropické podnebí. ... Navíc se často ukázaly být i lepšími vojáky“. [39]

Zvláštní zmínku si zaslouží zejména systém tzv. *výhradních smluvních společností*, kterým byla vládami evropských koloniálních mocností svěřena celá škála pravomocí: „Mohly uplatňovat monopol na obchod v daném regionu, mohly vybudovat armádu a námořnictvo, stavět pevnosti, uzavírat smlouvy, vyhlašovat války, vládnout svým spoluobčanům a vydávat svou vlastní měnu.“ [40] Například Východoindická společnost (*East India Company*), která v roce 1815 kolonizovala Indii ve jménu britské koruny, se pyšnila armádou čítající 150 000 mužů. [41] Jejím největším konkurentem byla nizozemská Východoindická společnost, menší společnosti podobného typu však založilo i Dánsko, Francie a Švédsko. [42] Kromě pozemních vojenských sil tyto společnosti disponovaly i velkou námořní silou – například loďstvo britské Východoindické společnosti v dobách své největší slávy kvalitou i kvantitou údajně převyšovalo i britské královské námořnictvo. [43]

K výraznému úpadku využití soukromých vojenských sil v Evropě i mimo ni docházelo postupně od konce 18. století. V literatuře jsou uváděna různá vysvětlení tohoto jevu. Za klíčový je označován zejména nástup nacionalismu, nejčastěji spojovaný s francouzskou revolucí z roku 1789. K obraně jejích ideálů ale i samotného francouzského území bylo třeba vybudovat novou armádu, a to občanského typu, s čímž souviselo i **zavedení povinné konskripce pro všechny Francouze**. [44] Postupně pak v Evropě od počátku 19. století začala převládat idea boje za vlastní stát a/nebo národ a jejich vlády si proto postupně nárokovaly absolutní moc nad veškerou ozbrojenou silou. Zároveň se také snažily vyvarovat se nebezpečí, jež by mohlo ohrozit jejich neutralitu – například aktivní účast jejich občanů ve válkách vedených jinými státy. Byly proto provedeny četné reformy, které příslušníkům jednoho státu zakazovaly nechat se najímat jinými státy do cizích armád, i když je třeba poznamenat, že se nikdy v praxi zcela nedodržovaly. Státy si nicméně od poloviny 19. století nárokovaly výhradní pravomoc nad použitím ozbrojené síly, a zároveň tak přijaly zodpovědnost za násilí páchané jejich občany. [45] Konkrétně je za poslední významný ozbrojený konflikt, pro který si některá evropská velmoc ve větším množství najala soukromé a cizí vojenské síly, považována krymská válka. Německé, italské a švýcarské jednotky najaté Velkou Británií v roce 1854 však již do bojů nestihly zasáhnout a v britském parlamentu vláda za jejich najmutí sklidila tvrdou kritiku, která byla primárně postavena na normativních argumentech o nevhodnosti najímání cizích sil motivovaných ziskem. [46] K postupnému úpadku došlo i v případě zámořských výhradních smluvních společností, jejichž ozbrojené síly byly postupně začleněny do řádných armád evropských velmocí. Zde však kromě normativních argumentů o nevhodnosti placených sil sehrály důležitou roli i korupce a špatné ekonomické řízení těchto společností. [47]

Mezi zahraničními autory však doposud neexistuje konsenzus ohledně příčin postupného odklonu od najímání soukromých vojenských sil evropskými velmocemi. Profesor politologie Barry Posen (Massachusetts Institute of Technology) a další realisticky orientovaní experti vyzdvihují zejména roli materiálních faktorů (zejména populační růst) a vojenské inovace jako hlavní faktory vysvětlující postupný přechod k občanským armádám. [48] Americká autorka Janice Thomson, Princeton, naproti tomu zdůrazňuje kombinaci role ideálů a nových norem ohledně vztahu mezi občany a státy, a rostoucí význam instituce neutrality v mezinárodním právu. [49] Ředitelka mezinárodních studií

na Kalifornské univerzitě prof. Deborah Avant s těmito argumenty sice v zásadě souhlasí, ale vnímá je pouze jako podpůrné faktory. Za klíčové totiž považuje domácí politické faktory (zejména při vyhodnocení vojenských porážek) a logiku vzorového chování (path dependency) poté, co první státy přešly k občanským armádám. [50] Percy pak nabízí normativní vysvětlení, podle kterého přechod k občanským armádám nastal zejména proto, že byly postupem času považovány za morálně nejpřijatelnější alternativu: „Státy byly ochotny zariskovat a využít občany ve svých válkách ne proto, že by to byla *nejlepší* možnost, ale protože začaly věřit, že to je *správná* věc.“ [51]

Studená válka: Renesance žoldněrství v Africe a vznik prvních moderních soukromých vojenských společností

Je třeba zdůraznit, že ani krymská válka neznamenala úplný a definitivní konec soukromých vojenských sil. I v první a druhé světové válce například soukromí vojenští kontraktori, poskytovali operativní služby, údržbu a fyzickou ostrahu Spojeným státům americkým (USA) na jejich základnách v zahraničí, například společnost Booz Allen Hamilton, byla založena již v roce 1914, SVS Kellogg Brown & Root dokonce již v roce 1901. [52] Většina autorů nicméně uvádí, že k další větší aktivitě soukromých vojenských sil došlo až po skončení druhé světové války, kdy žoldněři aktivně zasáhli do mnoha ozbrojených konfliktů v Africe. [53] Mezi nejznámější z nich patří Bob Denard, Mike Hoare, Bob McKenzie a Jeanne Schrame, jejichž aktivity významnou měrou přispěly k negativnímu vnímání žoldněrství a k přijetí několika mezinárodních úmluv směřujících k jeho zákazu. [54]

Francouz Bob Denard, [55] který se osobně angažoval v celé řadě nejrůznějších konfliktů, začal svoji profesionální dráhu u francouzského námořnictva v roce 1940, kdy bojoval v Indočíně. Poté pracoval u policie v Maroku, které v té době bylo francouzskou kolonií a kde byl odsouzen v souvislosti s přípravou puče proti tehdejšímu předsedovi vlády Pierrovi Mendes-Francovi. Po čtrnácti měsících strávených ve vězení byl však shledán nevinným a propuštěn. Vrátil se zpět do Francie a krátce nato odešel do Afriky, kde až do roku 1995 působil jako profesionální žoldněř. Jeho život byl opravdu pozoruhodný. V letech 1961-1963 bojoval na straně odštěpenecké vlády v Katanze, po vzniku svobodného Konga se vrátil zpět a bojoval na straně levicových povstalců, později zase na straně odštěpenecké vlády – v podstatě lze tedy říci, že vždy bojoval na straně toho, kdo mu dal nejlepší finanční nabídku. V roce 1963 vedl výcvik royalistických kmenových náčelníků, kteří bojovali proti jemenské vládě. V roce 1968 si ho najala gabunská vláda a v roce 1977 byl zapleten do neúspěšného puče v Beninu. V letech 1975 až 1995 se údajně podílel na čtyřech státních převratech na Komorách. [56] V roce 1995 byl zajat a odsouzen k pěti letům vězení, ale s ohledem na špatný zdravotní stav se výkonu trestu vyhnul. [57] Dle profesora Davida Francise, Southampton University, UK, si za svoje aktivity Denard vysloužil titul „nejnotoričtější africký pes války“. [58]

Dalším známým žoldněřem z téže doby byl Mike Hoare, známější pod přezdívku „šiléný Mike“. [59] Narodil se v Irsku a během druhé světové války sloužil v severní Africe. V 60. letech vedl skupinu žoldněřů, která si říkala „*les affreux*“, protože podnikala

vražedné výpravy na zakázku. Skupina působila zejména na území tehdejšího Belgického Konga (později Zaire), kde pracovala pro režim Moise Tshombeho, který chtěl odtrhnout jednu z nejbohatších provincií – Katangu. V roce 1977 pak provedla pokus o svržení marxisticky orientované vlády Ahmeda Kérékou v Beninu. [60] Poslední operace provedená Mikem Hoare proběhla na Seychelách, kde pomáhal při pokusu o puč organizovaný z Jihoafrické republiky. [61] Na letišti byl však zatčen poté, co u něj místní celník objevil zbraň ukrytou v kufří s dvojitým dnem. [62] Byl odsouzen k deseti letům vězení. [63]

Třetím nejznámějším žoldněm z éry studené války byl Bob McKenzie, zeť vysoce postaveného pracovníka americké zpravodajské služby CIA. Po skončení války ve Vietnamu, kde byl zraněn, sloužil v ozbrojených silách v Jižní Rhodesii, kde bojoval proti guerillám vedeným Robertem Mugabem, jenž se později stal prezidentem Zimbabwe. Bojoval také proti levicovým povstalcům v Salvadoru a v devadesátých letech 20. století údajně vedl i výcvik speciálních muslimských sil v Bosně. Jeho posledním angažmá byla Sierra Leone, kde pomáhal vládním vojskům v boji proti povstaleckým jednotkám Revolutionary United Front (RUF), které prosluly taktikou usekávání rukou svých nepřátel. Původně měl pouze cvičit bojové jednotky, ale brzy se sám zapojil i do vojenských operací. V roce 1995 byl však zabit a následně údajně sněden vojáky RUF. [64] Jako poslední příklad žoldněřů starého typu lze uvést Belgičana Jeana Schramma, přezdívaného „Černý Jack“. Působil zejména v Kongu, kde však často měnil strany, pro které pracoval: nejdříve jako žoldněř pomáhal Mobutovu režimu (jehož zpočátku Belgie podporovala), nicméně po čase se obrátil proti němu. [65]

Působení výše uvedených žoldněřů získalo soukromým vojenským silám v šedesátých a sedmdesátých letech minulého století takřka mýtickou auru, a to i přesto, že alespoň ve srovnání s jejich středověkými předchůdci se vesměs jednalo o poměrně krátké epizody s relativně omezeným počtem žoldněřů. Většina autorů při hledání vysvětlení této opětovné renesance soukromých vojenských sil poukazuje na vzájemně se doplňující faktory nabídky a poptávky. V případě prvního Nigeřan dr. Abdel-Fatau Musah, ředitel politických záležitostí Ekonomického společenství západoafrických států, uvádí následující vysvětlení:

„Žoldněře do afrických konfliktů lákala zejména touha po dobrodružství, příslib peněžní odměny, bonusů za riziko a dlouhé dovolené po relativně krátké službě. Většina z nich operovala jako osamělí vlci nebo v malých skupinkách, které se specializovali na podporu některé ze znesvářených stran ve vnitrostátních konfliktech, případně na svržení režimů nepohodlných zahraničním mocnostem.“ [66]

Z pohledu poptávky pak Francis argumentuje, že „ohrožené vládnoucí režimy bojující za své přežití, svržení vojenští diktátoři a poražení prezidentští kandidáti se často obraceli na žoldněře a jejich služby coby prostředek udržení statu quo či zisku moci“. [67] Díky mediální pozornosti upěnené na výše uvedené notorické žoldněře se však často zapomíná na fakt, že i mnohé africké státy se přímo či nepřímo angažovaly v různých konfliktech mimo svoje území, případně pronajímaly jednotky svých národních armád do služeb spřátelených afrických vlád toho času v nesnázích. Maroko například pronajalo své národní jednotky Mobutovu režimu v Zairu v sedmdesátých letech pro boje proti katangským rebelům. Mobutu naopak počátkem devadesátých let dal k dispozici nejlepší jednotky své jinak nepříliš efektivní armády režimu prezidenta Habyarimana

ve Rwandě. Cleaver s odkazem na tyto příklady poukazuje, že je třeba „opravit v literatuře často prezentovaný pohled, že až do vzniku soukromých bezpečnostních firem si africké státy zajišťovaly bezpečnost pouze vlastními prostředky“. [68]

Již v období studené války rovněž vznikly i první „moderní“ soukromé vojenské společnosti, [69] které se po jejím skončení staly dominantními soukromými vojenskými aktéry. Carlos Ortiz například za prvního přímého předchůdce soudobých evropských SVS považuje britskou společnost Watchguard International Ltd., kterou založil v roce 1967 David Stirling. Tato společnost byla reakcí na rostoucí poptávku po službách bývalých britských vojáků v oblasti výcviku a poradenství, později se specializovala na „programy určené k potírání pučů“. Není proto překvapivé, že nejvíce zakázek tato firma realizovala v arabském světě a v Africe. [70] V roce 1975 byla založena další britská SVS Control Risk, která funguje dodnes pod názvem Control Risk Group. Původně ovšem britské SVS představovaly poměrně malé skupinky jedinců s dobrými politickými, ekonomickými a/nebo sociálními kontakty na vládní establishment v Londýně. Kromě Velké Británie došlo ke vzniku dalších SVS i v USA, a to zejména v souvislosti s válkou ve Vietnamu, kde se etablovaly dnešní významné společnosti Booz Allen a Vinell. Druhá jmenovaná firma pak ještě před ukončením konfliktu ve Vietnamu získala velmi lukrativní a dodnes trvající kontrakt na výcvik saúdsko-arabské národní gardy. [71] V osmdesátých letech 20. století pak získávají své první zakázky i další velcí hráči na současném trhu se soukromou vojenskou silou – v roce 1981 několik bývalých příslušníků elitních britských jednotek založilo společnost Defence System Ltd. (DSL), později přejmenovanou na ArmorGroup International, nyní součást nadnárodní korporace G4S. V USA pak byla v roce 1987 bývalými vysokými vojenskými důstojníky založena další významná společnost současnosti – Military Professional Resources, Inc. (MPRI). [72]

Konec studené války a současný boom soukromých vojenských společností

Ke skutečnému a doposud trvajícímu boomu soukromých vojenských sil došlo bezesporu až po skončení studené války. Od roku 1990 trh se službami SVS rapidně roste v průměru o sedm procent ročně a údajně měl již v roce 2010 dosáhnout obrátu 200 miliard USD. [73] K vysvětlení tohoto rozmachu je experty nejčastěji opět využívána kombinace několika vzájemně se doplňujících faktorů nabídky a poptávky. V oblasti nabídky jsou vyzdvihovány zejména procesy odzbrojování a snižování početních stavů národních armád. Konkrétní data se různí, nicméně dle některých studií v letech 1985 až 2001 klesl celosvětově počet osob v armádě o 27 procent. [74] Pouze v USA se „v letech 1989 až 1999 velikost jednotek v aktivní službě zmenšila přibližně o 34 procent. Počet vojenských divízií klesl z 18 na 10“. [75] Počet amerických vojáků na základnách mimo území USA pak klesl z 520 000 v roce 1983 na 344 000 v roce 1992. [76] Jen o několik málo let po skončení studené války navíc skončil i režim apartheidu v Jihoafrické republice (JAR), v jehož důsledku si nově hledali práci tisíce zkušených bojovníků z řad elitních útvarů bývalé prorežimní armády JAR. Celosvětově se pak podle údajů Bonn International Conversion Centre v letech 1987 až 1996 zmenšil počet vojáků v národních armádách o šest miliónů mužů. [77] Mnozí z těchto bývalých vojáků hledali alternativní

uplatnění pro svoje znalosti a zkušenosti a v soukromém sektoru si proto SVS mohli vybírat ze širokého zástupu zájemců o práci. Množství nových SVS bylo navíc přímo bývalými vojáky i zakládáno. [78] Snižování početních stavů národních armád rovněž vedlo k přebytkům vojenské techniky. Navíc jak podotýká Cleaver, v ekonomickou krizi postižených státech východní Evropy a bývalého Sovětského svazu „představoval zbrojní průmysl jeden z nejrozvinutějších a nejkonkurenčnějších sektorů ekonomiky. Je proto pochopitelné, že se tyto státy snažily naplnit své rezervy zahraničních měn pomocí většího exportu do všech problematických koutů této planety“. [79]

Na straně poptávky konec studené války znamenal ukončení podpory lokálních stran mnoha konfliktů ze strany USA a SSSR z ideologických důvodů. [80] Dle *SIPRI Yearbook*, kterou pravidelně každoročně vydává švédský *Stockholm International Peace Research Institute* (SIPRI), krátkodobě výrazně klesly i celosvětové výdaje na ozbrojené síly: v roce 1988 dosahovaly 1200 miliard USD v porovnání s 800 miliardami USD v roce 1997, byť tento trend se později opět obrátil a od roku 1999 celosvětové výdaje na zbrojení a obranu opět průběžně vzrůstají (viz tab. 2). Tuto dočasnou „mírovou dividendu“ lze obecně označit za vítaný důsledek konce studené války, mnohde však konec externí podpory rovněž odhalil slabost či přímo neschopnost místních vlád zajistit elementární funkce státu, včetně bezpečnosti vlastních občanů. Toto bezpečnostní vakuum bylo dále umocněno poměrně malou ochotou velmocí intervenovat v občanských válkách v zahraničí, pokud se jich tyto konflikty přímo netýkaly a/nebo neohrožovaly jejich národní zájmy. Této situace pružně využily SVS, které existující vakuum začaly zaplňovat nabídkou svých soukromých služeb. Jak uvádí představitel jedné americké SVS:

„Konec studené války umožnil novou eskalaci dlouho potlačovaných či velmocemi manipulovaných sporů. Zároveň se většina řádných armád zmenšila a přímé pokrytí usmrcení amerických vojáků v Somálsku CNN mělo mrazivý dopad na ochotu vlád intervenovat v cizích konfliktech. My jsme tuto mezeru zaplnili.“ [81]

Poptávka po zajištění bezpečnosti a ochrany v rámci „mírových“ operací skutečně kladla zvýšené nároky na nedostatečné státní kapacity, což představovalo nové možnosti pro SVS. Jak uvádí Avant, „v globalizovaném světě tržní, technologické a sociální změny vytvořily poptávku po ‚bezpečnosti,‘ kterou však státy jen obtížně zajišťovaly, protože rozsah bezpečnosti, kterou lidé požadovali, byl často odlišný od rozsahu národních států“. [82]

Tab. 2: Změny celosvětových výdajů na armádu: 1988-2007

Rok	Utraceno (\$ mil.)	Změna (%)	Rok	Utraceno (\$ mil.)	Změna (%)
1988	1 195	...	1988	834	- 1.1
1989	1 175	- 1.6	1999	843	+ 1.0
1990	1 136	- 3.3	2000	875	+ 3.8
1991	data nejsou k dispozici		2001	892	+ 2.0
1992	960	...	2002	947	+ 6.2
1993	928	- 3.3	2003	1 013	+ 7.0
1994	899	- 3.1	2004	1 071	+ 5.7
1995	855	- 4.8	2005	1 113	+ 4.0
1996	835	- 2.4	2006	1 145	+ 2.9
1997	844	+ 1.1	2007	1 214	+ 6.0

Zdroj: SIPRI. Table on world and regional military expenditure, 1988-2007, http://www.sipri.org/contents/milap/milex/mex_wnr_table.html, navštíveno 21.4.2009.

Poměrně záhy selhala i alternativní cesta spočívající v posílení multilaterálních bezpečnostních organizací, zejména skrze navýšení kapacity a podporu operací na udržení míru OSN, [83] které například ze strany USA skončilo hned po nepovedeném zásahu jeho řádných jednotek v občanské válce v Somálsku v roce 1993. [84] Proto rok od roku rostla poptávka po službách SVS, které od konce studené války skutečně poskytují širokou škálu služeb od výcviku, logistiky až po podporu v přímém boji (viz tab. 3). Konkrétně SVS po roce 1990 poskytly podporu v několika multilaterálních misích a pomohly vládám mnoha zemí s plněním celé řady nejrůznějších úkolů – jako příklady lze uvést jejich působení v Angole (1993), Sierra Leone (1995), na Balkáně (od roku 1995 zde poskytují služby hned několika nástupnickým zemím bývalé Jugoslávie), Rovnickové Guineji (1998), Kolumbii (od roku 1999), Afghánistánu (od roku 2001) a Iráku (od roku 2003). [85]

Tab. 3: Skutečně realizované služby soukromých vojenských společností od konce studené války

Bojová podpora	Logistika, zásobování, výcvik	Bezpečnostní služby a ostraha
Podpora vedení bojových operací	Budování jednotek a jejich výcvik	Osobní ochranka a VIP eskortní služby
Obsluha a údržba sofistikovaných zbraňových systémů	Nákup, prodej, zásobování vojenského materiálu a zbraňových systémů	Zajištění bezpečnosti klíčových instalací a personálu
Proti-povstalecké operace	Strategické plánování	Monitorovací služby
Tzv. force multipliers activity	Výzkum a analýza hrozeb	Zajištění bezpečnosti doručení humanitární pomoci
Vojenské zpravodajství a analýza informací	Logistická podpora a údržba zařízení	Poradenství v krizových situacích (např. únosy)
Dělostřelecká podpora	Odminování	Počítačové pirátství a ochrana před ním
Vojenské ženijní práce	Administrace výběru daní	Zajištění bezpečnosti komunikačních kanálů
Letecká přeprava	Výcvik bezpečnostního personálu	Rušení signálu
Vojenský výcvik a plánování	Analýza krizových scénářů	Bezpečnostní audity

Zdroj: BUREŠ, Oldřich. Privatizace operací pro udržení míru, s. 148. [2]

Kromě výše uvedených argumentů souvisejících s růstem poptávky i nabídky služeb SVS existují i alternativní vysvětlení současného boomu SVS. Lawrence Serewicz jej například spojuje s obecnou krizí státní autority a suverenity:

„Lze argumentovat, že existence nestátních aktérů je znakem síly státního systému. Dokud systém států sílil, nestátní násilí bylo tolerováno a používáno čím dál méně. Nicméně můžeme tvrdit, že znovuobjevení se nestátního násilí a jeho rostoucí využívání státy vede k oslabování suverenity. Žoldnéri se vrátili do prominentní role v mezinárodním systému.“ [86]

Peter Singer pak dokonce uvádí, že boom SVS po skončení studené války představuje vlastně obrácení procesu, díky kterému moderní státy vůbec vznikly:

„K zisku vojenské moci režimy již nemusí následovat tradiční cestu budování ekonomiky a efektivních státních institucí k výběru daní nutných na budování vojenských sil. Stačí jim prostě najít krátkodobý zdroj peněz, jako například udělením těžební licence, a zaplatit si soukromého aktéra.“ [87]

Steven Brayton podobně argumentuje, že eroze státního monopolu na násilí vedla k tomu, že dnes „organizované jednotky nepodléhající národním státům, od teroristů, žoldáků, guerill, warlordů k nestátním milicím a soukromým vojenským společnostem, vedou války po celém světě“. [88] Alternativní kritický pohled nabízí studie International Consortium of Investigative Journalists z roku 2002, jejíž autoři vysvětlují současný trend využívání služeb SVS možností realizace *proxy zahraniční politiky*. I přes svoji často proklamovanou nezávislost prý totiž některé SVS udržují „četné vztahy s výzvědnými službami, nadnárodními korporacemi, politickými špičkami, ale i kriminálními kruhy v USA, západní a východní Evropě, Rusku, Africe a Blízkém východě“. De facto tedy tyto SVS působí jako zástupci národních či firemních zájmů, přičemž účast těchto aktérů je „zahalena vrstvami tajnosti“. [89]

Další experti uvádějí, že výše uvedené faktory související s koncem studené války dnes již trh se službami SVS ovlivňují pouze omezeně, což se projevuje i tím, že některé tehdy vzniklé SVS již zanikly. [90] Poptávka po službách SVS však neklesá, spíše naopak, a to zejména díky globální válce proti terorismu vedené ze strany USA, která dle Avant „vedla k výraznému nárůstu výdajů, k zvýšení opotřebením dostupných vojenských zdrojů a která vyžaduje nové schopnosti, což vše posiluje využití služeb SVS“. Navíc protože ostatní státy vnímají USA coby „lídra ve vojenské inovaci, začaly se i ony stále více zabývat privatizací vojenských a bezpečnostních služeb, ačkoliv by tak jinak nutně neučinily“. [91] Dnes již dobře zdokumentované masivní využití různých soukromých vojenských společností v Iráku ze strany USA je totiž pouhým vrcholkem masivního ledovce privatizace bezpečnosti. Soukromé společnosti v současné době například dodávají tělesné strážce pro prezidenta Afghánistánu, piloty pro ozbrojená průzkumná letadla a bojové helikoptéry dohlížející nad vykořeněním pěstování drog v Kolumbii, či poradce pro reorganizaci ozbrojených sil v Nigérii, Bulharsku a Tchaj-wanu. Kvůli kontroverzní povaze mnoha operací SVS sice často chybí přesná data, nicméně informovaní pozorovatelé odhadují, že v současné době několik stovek SVS operuje ve více než stovce zemí po celém světě. [92]

Závěrem

Z výše uvedeného historického přehledu využití soukromých vojenských sil vyplývá, že jejich najímání má velmi dlouhou historii. Kořeny této práce lze vystopovat již ve starověku, kdy vznikly první státní útvary a obce. Neustálé konflikty a spory v lidském společenství vedly k permanentní potřebě specialistů schopných zabývat se výhradně válečnou oblastí. Tato poptávka ve všech historických etapách vyústila ve vytvoření zvláštního trhu se soukromou vojenskou silou, kterou si účastníci ozbrojených konfliktů mohli najímat dle potřeby. Dle Singera tato praxe dokládá v dnešní době často opomíjený fakt, že z historického hlediska je privatizace válčení relativně běžnou praxí:

„Obecně rozšířený pohled je, že válčení provozují veřejné armády bojující za společné cíle. To je však idealizace. V průběhu historie byly často účastníky válek výdělečné soukromé entity neloajální k žádné vládě. Ve skutečnosti je totiž monopol státu na použití násilí z historického pohledu spíše výjimkou než pravidlem.“ [93]

Přestože jsou soukromé společnosti spojené s vedením válek po staletí, neexistuje doposud žádná všeobecně přijímaná definice soukromé vojenské společnosti. SVS

a jejich zaměstnanci jsou zejména v populárnější literatuře a denním tisku velmi často přirovnáváni právě k žoldněrům, a to právě zejména z důvodu historické návaznosti využití soukromých vojenských sil (viz výše). Na první pohled také mnohé SVS, které se objevily v devadesátých letech minulého století splňují většinu, nebo dokonce všechna, tradiční definiční kritéria žoldněrství (viz tab. 4).

Tab. 4: Soukromí aktéři nabízející vojenské a bezpečnostní služby

	SVS úzce spjaté s domácím státem	Bojové SVS	Žoldněří
Účast v boji	Ne	Ano	Ano
Prodej vojenských či bezpečnostních služeb za peníze	Ano	Ano	Ano
Souhlas domácího státu s činností	Někdy	Ne	Ne
Oficiální selektivita klientů	Ano	Ano	Ne
Firemní struktura	Ano	Ano	Ne

Zdroj: PERCY, Sarah. Morality and Regulation. In CHESTERMAN, Simon a LENHARD, Chia. *From Mercenaries to Market: The Rise and Regulation of Private Military Companies*, s. 14.

Definice SVS založené na definici žoldněrství však nejsou zcela aplikovatelné na soudobé SVS, protože nereflktují všechny soudobé aspekty fungování těchto společností a postavení jejich zaměstnanců. Steven Brayton například uvádí, že většina současných SVS vykazuje několik dalších „moderních“ charakteristických rysů, které je odlišují od jejich starších předchůdců:

- zřetelná prezentace podnikatelského image,
- otevřená obhajoba a propagace užitečnosti a profesionality,
- využívání mezinárodně uznávaných právních a finančních nástrojů pro realizaci svých transakcí.
- podpora pouze mezinárodně uznaným vládám a vyhýbání se mezinárodním společenstvím neuznaným režimům. [94]

Další experti poukazují na fakt, že i v době nejnovějšího boomu SVS na konci dvacátého a počátku 21. století zůstali aktivní po celém světě žoldněři tradičního typu. Podobně jako v minulosti se jedná o jednotlivce či poměrně malé *ad hoc* skupiny jednotlivců, kteří jsou obvykle najímáni potají, aby se vyhnuli možným právním postihům. Dle Tima Spicera, bývalého šéfa Sandline International (dnes již zaniklá britská SVS) je proto nutné zdůraznit rozdíly mezi „legitimními SVS a moderními žoldněři“:

„Žoldněř je fyzická osoba, rekrutovaná pro určitý úkol. Není součástí trvalé struktury... SVS naproti tomu nabízí balíček služeb zahrnující širokou škálu vojenských a polovojenských dovedností... SVS jsou stále struktury, právní subjekty, které jsou provozované jako podnikatelská činnost. Mají jasnou hierarchii, vojenské velení a operují pod přísnými disciplinárními standardy a v rámci práva ozbrojených konfliktů s ohledem na lidská práva.“ [95]

Dle některých expertů je nicméně také třeba reflektovat poměrně značné rozdíly mezi jednotlivými SVS:

„Zatímco nejsilnější společnosti fungují na základě zavedených korporáčních struktur (např. EO, Sandline, DSL a MPRI), mnohé další fungují mezinárodně, nicméně ačkoliv se nazývají ‚společnostmi,‘ představují jen o málo více než glorifikované žoldněřské operace fungující pouze ve velmi

omezeném časovém období (např. jihoafrická Stabilco, francouzská Secrets a britská Security Advisory Services Ltd.).“ [96]

Obecně však platí, že jednotliví žoldněři obvykle skutečně nejsou schopni nabízet stejně komplexní služby jako soudobé SVS (viz tab. 3) – většina z nich totiž poskytuje pouze služby zaměřené výhradně na přímý boj nebo velmi specifické výcvikové služby. SVS jsou také schopné poskytovat své služby několika klientům najednou, zatímco skupiny žoldněřů ve většině případů nedisponují takovými možnostmi. Navíc často pracují i pro klienty, kteří nejsou uznávaní mezinárodním společenstvím, či porušují mezinárodní úmluvy. [97] V moderní historii se proto termín „žoldněř“ stal pejorativním, „evokujícím obraz bitvami zoceleného bílého vojáka brutálně intervenujícího v malé, dosud neznámé africké zemi za účelem finančního zisku, anebo obraz ‘mezinárodního brigádyra’ bojujícího na ulicích Srebrenici“. [98]

Ačkoliv takto extrémně negativní renomé naprostá většina soudobých SVS nemá, je nutno závěrem poznamenat, že mezi experty přetrvává i spor o tom, zda velké množství historicky doložitelných příkladů využití soukromých vojenských sil lze ztotožňovat s jejich akceptací coby řádných a obecně akceptovatelných aktérů ozbrojených konfliktů. Zatímco Sarah Percy například uvádí, že „tak dlouho jak existují žoldněři, rovněž existuje i norma proti jejich využití“, [99] pracovník newyorského Mezinárodního mírového institutu James Cockayne argumentuje, že státy vždy využívaly „mezinárodní právo k omezení, kontrole a kooptaci – ne však eliminaci – nezávislé, transnacionální komerční vojenské síly. ... Mezinárodní omezení vznikala a měnila se v čase v reflexi na měnící se hodnocení států ohledně jejich potřeby a schopnosti kontroly určitých forem soukromých vojenských organizací“. [100]

K rozřešení tohoto sporu není v tomto článku prostor, nicméně jeho autoři se domnívají, že stejně jako v minulosti, ani v dnešní době nemají snahy o úplnou eliminaci či zákaz soukromých vojenských sil velkou naději na úspěch. [101] V každém případě však z historie jasně vyplývá potřeba jednoznačného vymezení, a následné pravidelné aktualizace, pravidel pro fungování, najímání a kontrolu působení soudobých SVS. I na počátku 21. století je totiž dobré mít na paměti parafrázi jednoho známého rčení – válka je příliš důležitá na to, aby byla ponechána v rukou soukromých vojenských sil.

Tato studie je výstupem z grantu P408/11/0395 financovaném Grantovou agenturou České republiky, jíž autoři tímto děkují za finanční podporu výzkumu problematiky privatizace bezpečnosti. Rovněž děkujeme dvěma anonymním recenzentům za cenné připomínky a podněty.

Poznámky k textu a literatura:

- [1] MACHIAVELLI, Niccoló. Úvahy o umění válečném. In *Úvahy o vládnutí a o vojenství*. Praha: Argo, 2005, s. 79.
- [2] BUREŠ, Oldřich. Privatizace operací pro udržení míru. *Mezinárodní vztahy*, vol. 41, no. 2, 2006, s. 143-157, BUREŠ, Oldřich. Jak regulovat soukromé vojenské společnosti? *Mezinárodní vztahy*, vol. 44, no. 4, 2009, s. 85-107, KULÍŠEK, Jaroslav. Soukromé vojenské společnosti: Nový faktor společného operačního prostředí. *Vojenské rozhledy*, vol. 20, no. 3, 2011, NOVÝ, Jindřich, ZAPLETA-LOVÁ, Pavlína. Nové jevy v činnosti ozbrojených sil – nárůst zapojení PMC a PSC do ozbrojených misí. *Vojenské rozhledy*, vol. 16, zvláštní, ekonomické číslo, 2007, PERNICA, Bohuslav. Zapojování civilního sektoru do činnosti ozbrojených sil: Vojensko-správní a vojensko-průmyslový komplex. *Vojenské rozhledy*, vol. 20, no. 2, 2011, ZÁVĚŠICKÝ Jan. Soukromé vojenské a bezpečnostní společnosti. *Vojenské rozhledy*, 2005, roč. 14, č. 4, str. 77-85.

- [3] ANING, Kwesi. Whiter Africa's Security in the New Millenium: State- or Mercenary-Induced Stability?. *Global Society*, vol. 15, no. 2, April 2001, s. 149-171, BRAYTON, Steven. Outsourcing War: Mercenaries and the Privatization of Peacekeeping. *Journal of International Studies*, vol. 55, no. 2, Spring 2002, s. 303-329., CLEAVER, Gerry. Subcontracting Military Power: The Privatisation of Security in Contemporary Sub-Saharan Africa. *Crime, Law and Social Change*, vol. 33, no. 1-2, March 2000, s. 131-149, FRANCIS, David J. Mercenary Intervention in Sierra Leone: Providing National Security or International Exploitation?. *Third World Quarterly*, vol. 20, no. 2, 1999, SINGER, Peter W. *Corporate Warriors: The Rise of the Privatised Military Industry*, New York: Coronell University Press, 2004, SINGER, Peter W. Peacekeepers Inc. *Brookings Institution*. Policy review, June 2003, http://www.brookings.edu/articles/2003/06usmilitary_singer.aspx, navštíveno 3.5.2011, JÄGER, Thomas a KÜMMEL, Gerhard. *Private Military and Security Companies. Chances, Problems, Pitfalls and Prospects*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2007.
- [4] PERCY, Sarah. *Mercenaries: The History of a Norm in International Relations*. London: Oxford University Press, 2007, s. 3.
- [5] SINGER, Peter W. *Corporate Warriors: The Rise of the Privatised Military Industry*, s. 20.
- [6] Konkrétně například Oxfordský slovník vojenství Spojených států definuje žoldněře jako „profesionálního vojáka najatého k službám v cizí armádě“. *The Oxford Essential Dictionary of the U.S. Military*. New York: Oxford University Press, Berkeley Book, 2001, s. 266.
- [7] SINGER, Peter W. *Corporate Warriors: The Rise of the Privatised Military Industry*, s. 21.
- [8] Například Louis de Geer, který poskytl švédské vládě celou námořní flotilu. Více informací: FRIJHOFF, Willem, SPIES, Marijke, BUNGE, Wiep van: *Dutch Culture in European Perspective: 1650 Hard-Won Unity*, Assen: Uitgeverij Van Gorcum, 2004, s. 28.
- [9] MOCKLER, Anthony. *The Mercenaries*. London: MacDonald, 1985, s. 26.
- [10] PERCY, Sarah. *Mercenaries: The History of a Norm in International Relations*, s. 70.
- [11] AVANT, Deborah. Think Again: Mercenaries. *Foreign Policy*, vol. 143, July/August 2004, s. 23.
- [12] SEREWICZ, Lawrence W. Globalization, Sovereignty and the Military Revolution: From Mercenaries to Private International Security Companies. *International Politics*, vol. 39, no. 1, March 2002, s. 77.
- [13] ORTIZ, Carlos. *Private Armed Forces and Global Security: A Guide to the Issues*. Santa Barbara, Denver, Oxford: Praeger, 2010, s. 14.
- [14] Bitva u Birgains (Francie): válka mezi třemi společnostmi a královnou feudální armádou.
- [15] SINGER, Peter W. *Corporate Warriors: The Rise of the Privatised Military Industry*, s. 22-34.
- [16] Slovo *condottieri* pochází z italského slova *condotta*, což v překladu znamená smlouva. Podobný anglický termín je někdy používán pro označení moderních SVS – *contractors* neboli *kontraktori*.
- [17] BEUNS, Schweitzer P. Warriors for the Working Day: Private Military Firms in Conflict. *Journal of Global Change and Governance*, vol. 1, no. 1, Winter 2007, s. 4.
- [18] Moc byla rozdělena mezi několik vzájemně soupeřících kapitánů. Vyznamenání byla udělována loajálním a úspěšným vojevůdčům a byli povyšováni do řad aristokracie.
- [19] PERCY, Sarah. *Mercenaries: The History of a Norm in International Relations*, s. 75.
- [20] MACHIAVELLI, Niccolò: *Vladař*, Nakladatelství XYZ, Praha, 2007, s. 93.
- [21] PERCY, Sarah. *Mercenaries: The History of a Norm in International Relations*, s. 73.
- [22] ORTIZ, Carlos. *Private Armed Forces and Global Security: A Guide to the Issues*, s. 32
- [23] PERCY, Sarah. *Mercenaries: The History of a Norm in International Relations*, s. 85.
- [24] ORTIZ, Carlos. *Private Armed Forces and Global Security: A Guide to the Issues*, s. 16.
- [25] FRANCE, John. *Western Warfare in the Age of the Crusades, 1000-1300*. Ithaca NY: Cornell University Press, 1999, s. 70.
- [26] FOWLER, Keneth. *Medieval Mercenaries. Volume 1: The Great Companies*. Oxford: Blackwell, 2001, s. 129-143.
- [27] ORTIZ, Carlos. *Private Armed Forces and Global Security: A Guide to the Issues*, s. 17
- [28] REDLICH, Fritz. *The German Military Enterpriser and His Work Force: A study in European Economic and Social History, Vol. 1*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag, 2004, s. 170.
- [29] ORTIZ, Carlos. *Private Armed Forces and Global Security: A Guide to the Issues*, s. 18
- [30] PERCY, Sarah. *Mercenaries: The History of a Norm in International Relations*, s. 86.
- [31] KRAMER, Daniel. Does History Repeat Itself? A Comparative Analysis of Private Military Entities. In: Jäger, Thomas a Kümmel, Gerhard. *Private Military and Security Companies: Chances, Problems, Pitfalls and Prospects*, s. 23.
- [32] PARET, Peter. *Understanding War: Essays on Clausewitz and the History of Military Power*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1992, s. 71.

- [33] CLEAVER, Gerry. Subcontracting Military Power: The Privatisation of Security in Contemporary Sub-Saharan Africa, s. 134.
- [34] PERCY, Sarah. *Mercenaries: The History of a Norm in International Relations*, s. 91-92.
- [35] Američany byli pojmenováni jako hesiáni (*Hessians*), protože pocházeli z německé oblasti Hesse-Kassel a nasmlouvány byly od německých států. SMITH, Richard V. Can Private Military Companies Replace Special Operational Forces?, Royal Military College of Canada. In: *Annual Graduate Student's Symposium*, 29-30th October 2004, s. 3.
- [36] ORTIZ, Carlos. *Private Armed Forces and Global Security: A Guide to the Issues*, s. 26
- [37] PERCY, Sarah. *Mercenaries: The History of a Norm in International Relations*, s. 125.
- [38] DETTER, Ingrid. *The Law of War*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000, s. 147.
- [39] CLEAVER, Gerry. Subcontracting Military Power: The Privatisation of Security in Contemporary Sub-Saharan Africa, s. 134.
- [40] SMITH, Richard V. Can Private Military Companies Replace Special Operational Forces?, s. 3.
- [41] SHEARER, David. Outsourcing War. *Foreign Policy*, vol. 112, Fall 1998, s. 70.
- [42] KRAMER, Daniel. Does History Repeat Itself? A Comparative Analysis of Private Military Entities. In: Jäger, Thomas, Kümmler, Gerhard. *Private Military and Security Companies: Chances, Problems, Pitfalls and Prospects*, s. 23-37.
- [43] ORTIZ, Carlos. *Private Armed Forces and Global Security: A Guide to the Issues*, s. 22.
- [44] *Ibid.*, s. 27-29.
- [45] KINSEY, Christopher. *Corporate Soldiers and International Security: The Rise of Private Military Companies*. London: Routledge, 2006, s. 42-43.
- [46] PERCY, Sarah. *Mercenaries: The History of a Norm in International Relations*, s. 156-157.
- [47] *Ibid.*, s. 156-157.
- [48] POSEN, Barry R. Nationalism, the Mass Army, and Military Power. *International Security*, vol. 18, no. 2, 1993, s. 80-124, MCNEILL, William H. *The Pursuit of Power: Technology, Armed Force, and Society Since A.D. 1000*, Oxford: Blackwell, 1982, s. 145-146.
- [49] THOMSON, Janice E. *Mercenaries, Pirates, and Sovereigns: State Building and Extraterritorial Violence in Early Modern Europe*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1994.
- [50] AVANT, Deborah. From Mercenary to Citizen Armies. *International Organization*, vol. 54, no. 1, 2000, s. 41-72.
- [51] PERCY, Sarah. *Mercenaries: The History of a Norm in International Relations*, s. 120.
- [52] FREDLAND, J. Eric. Outsourcing Military Force: A Transactions Cost Perspective on the Role of Military Companies. *Defence and Peace Economics*, vol. 15, no. 3, June 2004, s. 207.
- [53] *Ibid.*, s. 207.
- [54] Zejména Úmluva o odstranění žoldnéřství v Africe [Convention for the Elimination of Mercenarism in Africa] Organizace africké jednoty (OAJ) z roku 1979, Článek 47 I. *Dodatkového protokolu ženevských úmluv* z roku 1977, a Mezinárodní úmluva OSN proti náboru, užívání, financování a výcviku žoldnéřů (*International Convention against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries*) z roku 1989.
- [55] Vlastním jménem Gilbert Bourgeaud, zemřel 13. října 2007. Pavka, Marek. Soukromé vojenské společnosti zabývající se vojenskou činností. *Analýza a studie*, 2000, <http://www.barrister.cz/strat/bulletin/page.php?id=9>, navštíveno 3.5.2011.
- [56] FRANCIS, David J. Mercenary Intervention in Sierra Leone: Providing National Security or International Exploitation?, s. 321.
- [57] *BBC News*. Profile: French Mercenary Bob Denard. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/5097580.stm>, navštíveno 1.3.2009.
- [58] FRANCIS, David J. Mercenary Intervention in Sierra Leone: Providing National Security or International Exploitation?, s. 320.
- [59] O tom, jak si ji zasloužil, napsal sám několik knih: *Congo Mercenary*. London: Hale, 1967, *Three Years With Sylvia*, London: Hale, 1977, *The Seychelles Affair*. New York: Bantam Press, 1986, *The Road to Kalamata: a Congo's Mercenary Personal Memoir*, Lanham US: Lexington Books, 1989, *Congo Warriors*. London: Hale, 1991, *Moroko – A Cry For Help!*, Durban North: Partners in Publishing, 2007.
- [60] ORTIZ, Carlos. *Private Armed Forces and Global Security: A Guide to the Issues*, s. 34.
- [61] SILVERSTEIN, Ken a BURTON-ROSE, Daniel. *Private Warriors*. London: Verso, 2000, s. 146-147.
- [62] Vzhledem k této situaci byla operace na Seychellách neúspěšná. Zatčení na letišti proběhlo za dramatických okolností, na letišti se rozpoutala střelba, která skončila únosem letadla, za nějž byl odsouzen.

- [63] *The Time*. South Africa: Cooked Goose, 9. srpna 1982, <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,925646,00.html>, navštíveno 3.5.2011.
- [64] SILVERSTEIN, Ken a BURTON-ROSE, Daniel. *Private Warriors*. s. 147-148.
- [65] *The Time*. The Congo: Shrinking Giants, 1. září 1967, <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,837238,00.html>, navštíveno 3.5.2011, *The Time*. The Congo: Ultimatum from Bukavu, 18 srpna 1967, <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,840969,00.html>, navštíveno 3.5.2011.
- [66] MUSAH, Abdel-Fatau. Privatization of Security, Arms Proliferation and the Process of State Collapse in Africa. *Development and Change*, vol. 33, no. 5, 2002, s. 912.
- [67] FRANCIS, David J. Mercenary Intervention in Sierra Leone: Providing National Security or International Exploitation?, s. 320-321.
- [68] CLEAVER, Gerry. Subcontracting Military Power: The Privatisation of Security in Contemporary Sub-Saharan Africa, s. 135.
- [69] Steven Brayton například uvádí, že většina soudobé SVS vykazují několik „moderních“ rysů, které je odlišují od jejich starších předchůdců: (1) zřetelná prezentace podnikatelského image, (2) otevřená obhajoba a propagace užitečnosti a profesionality, (3) využívání mezinárodně uznávaných právních a finančních nástrojů pro realizaci svých transakcí, (4) podpora pouze mezinárodně uznaným vládám a vyhýbání se mezinárodním společenstvím neuznaným režimům. BRAYTON, Steven. Outsourcing War: Mercenaries and the Privatization of Peacekeeping, s. 305.
- [70] ORTIZ, Carlos. *Private Armed Forces and Global Security: A Guide to the Issues*, s. 37.
- [71] URBINA, Ian. Saudi Arabia: Vinnell and the House of Saud. *CorpWatch*, May 17th 2003, <http://www.corpwatch.org/article.php?id=7850>, navštíveno 3.5.2011.
- [72] ORTIZ, Carlos. *Private Armed Forces and Global Security: A Guide to the Issues*, s. 38-39.
- [73] SPEAR, Joanna. Market Forces: The Political Economy of Private Military Companies, *FATO*, Fato report 531, 2006, s. 41.
- [74] ROSS, Fetterly. The Demand and Supply of Peacekeeping Troops. *Defence and Peace Economics*, vol. 17, no. 5, October 2006, s. 458.
- [75] EVANS, Samuel S. There When You Need Them? Defining Reliability in Army Contracting for Operation Iraqi Freedom. *U.S. Army War College*, Pennsylvania, 1, research project, March 2006, s. 4.
- [76] ORTIZ, Carlos. *Private Armed Forces and Global Security: A Guide to the Issues*, s. 81.
- [77] *Conversion Survey 1998: Global Disarmament, Defence Industry Consolidation and Conversion*. Bonn International Centre for Conversion. Oxford University Press, 1998, s. 39.
- [78] Například bývalá ruská společnost Alpha, založena bývalým elitním členem KGB.
- [79] CLEAVER, Gerry. Subcontracting Military Power: The Privatisation of Security in Contemporary Sub-Saharan Africa, s. 137.
- [80] Oficiální transfery zbraní například poklesly z 31,2 miliardy amerických dolarů v roce 1987 na 2,8 miliardy v roce 1992. ORTIZ, Carlos. *Private Armed Forces and Global Security: A Guide to the Issues*, s. 81.
- [81] SINGER, Peter W. *Corporate Warriors: The Rise of the Privatised Military Industry*, s. 50.
- [82] AVANT, Deborah. The Emerging Market for Private Military Services and the Problems of Regulation. In CHESTERMAN, Simon a LENHARD, Chia. *From Mercenaries to Market: The Rise and Regulation of Private Military Companies*. Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 182.
- [83] BUREŠ, Oldřich. *United Nations Peacekeeping: Bridging the Capabilities-Expectations Gap*. Saarbrücken: VDM Verlag, 2008.
- [84] Po pádu režimu Saida Barreho v roce 1992 se země ocitla v občanské válce. Občanská válka zcela ochromila zemědělství a narušila zásobování potravinami. To zapříčinilo vznik rozsáhlých hladomorů a humanitární krize. Angažování USA v Somálsku bylo pokusem o obnovení stability země, která se nacházela v zoufalé situaci. Do podzimu 1992 se USA podílely na 57 procent veškeré pomoci poskytované Somálsku. USA velely také operaci *United Task Force* (UNITAF, *Operation Restore Hope*) pod rezolucí OSN. Poté, co USA ztratily spoustu mužů v bitvě u Mogadishu, dokonce i průzkumy veřejného mínění ukazovaly, že 74 procent respondentů bylo proti angažovanosti USA v Somálsku (průzkumy *ABC News*). USA se nakonec rozhodly misi ukončit. Více informací o zásahu USA v Somálsku: LOWTHER, Adam a SNOW, Donald M. *Americans and Asymmetric Conflict*. Westport: Greenwood Publishing Group, 2007. Vojenský zásah v Somálsku se také stal předlohou pro román a film *Černý jestřáb sestřelen* [Black Hawk Down, 2001].
- [85] Více viz například PAVKA, Marek. Soukromé vojenské společnosti zabývající se vojenskou činností, SINGER, Peter W. *Corporate Warriors: The Rise of the Privatised Military Industry*, ADAMS, Thomas K. The New Mercenaries and the Privatization Conflict. *Parameters*, vol. 29, isme 2, Summer 1999, s. 103-116.

- [86] SEREWICZ, Lawrence W. Globalization, Sovereignty and the Military Revolution: From Mercenaries to Private International Security Companies, s. 82.
- [87] SINGER, Peter W. *Corporate Warriors: The Rise of the Privatised Military Industry*, s. 56.
- [88] BRAYTON, Steven. Outsourcing War: Mercenaries and the Privatization of Peacekeeping, s. 303.
- [89] NIEKERK, Phillip van. Making a Killing: The Business of War. Center for Public Integrity, October 28, 2002), <http://projects.publicintegrity.org/bow/report.aspx?aid=147>, navštíveno 3.5.2011.
- [90] Například Executive Outcomes (rozpuštěná v roce 1998) nebo Sandline International (rozpuštěna v roce 2004). BUNKER, Robert J. a MARIN, Steven F. Executive Outcomes: Mercenary Corporation OSINT Guide, US Army Foreign Military Studies Office, Joint Reserve Intelligence Centre, <http://fmso.leavenworth.army.mil/documents/merc.htm>, navštíveno 11.4.2009, Sandline International. <http://www.sandline.com/site/index.html>, navštíveno 11.4.2009
- [91] AVANT, Deborah. The Emerging Market for Private Military Services and the Problems of Regulation. In CHESTERMAN, Simon a LENHARD, Chia. *From Mercenaries to Market: The Rise and Regulation of Private Military Companies*, s. 183.
- [92] Viz například ORTIZ, Carlos. Private Armed Forces and Global Security: A Guide to the Issues. JÄGER, Thomas a KÜMMEL, Gerhard. Private Military and Security Companies: Chances, Problems, Pitfalls and Prospects.
- [93] SINGER, Peter W. *Corporate Warriors: The Rise of the Privatised Military Industry*, s. 19.
- [94] BRAYTON, Steven. Outsourcing War: Mercenaries and the Privatization of Peacekeeping, s. 305.
- [95] Citován v KRANE, Jim. US Warms to the Mercenary Principles. In *The Mercury*, 6th November 2003, s. 4.
- [96] O'BRIEN, Kevin A. What should and what should not be regulated? In CHESTERMAN, Simon a LENHARD, Chia. *From Mercenaries to Market: The Rise and Regulation of Private Military Companies*, s. 35-36.
- [97] Viz SCHREIR, Fred, CAPARINI, Marina. *Privatising Security: Law, Practice and Governance of Private Military and Security Companies*. Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, March 2005.
- [98] O'BRIEN, Kevin A. What should and what should not be regulated?, s. 36.
- [99] PERCY, Sarah. *Mercenaries: The History of a Norm in International Relations*, s. 1.
- [100] COCKAYNE, James. Make or buy? Principal agent-theory and the regulation of private military companies. In CHESTERMAN, Simon a LENHARD, Chia. *From Mercenaries to Market: The Rise and Regulation of Private Military Companies*, s. 196.
- [101] Viz BUREŠ, Oldřich. Jak regulovat soukromé vojenské společnosti?, s. 85-107.

Práce na Bílé knize o obraně přinesla ještě jednu velice pozitivní „přidanou hodnotu“: po poměrně dlouhé době jistého napětí mezi civilní částí ministerstva obrany a nejvyššími představiteli ozbrojených sil, obnovila věcný a odborně přínosný dialog mezi vojáky a ministerskými civilisty. Byla to právě z tohoto dialogu vzešla nová vzájemná důvěra, která umožnila popsat stav našich obraných schopností s maximální mírou otevřenosti, bez nebezpečného zamlčování nedostatků. Autoři Bílé knihy o obraně ukazují kromě jiného i poměrně přesně onu hranici míry operačních schopností, nákladů na jejich uchování a nezbytný rozvoj, pod níž ozbrojené síly přestávají plnit svou roli a stávají se neefektivní černou dírou na peníze. Autoři (byla jich více než stovka) se svěřují s důvěrou vládě a parlamentu nejen se svými doporučeními k rozvoji našich obranných schopností, ale i se svými obavami pro případ, že by jejich kvalifikované požadavky na uchování a postupné posilování obranyschopnosti České republiky nebyly vyslyšeny.

Luboš Dobrovský, člen odborné komise pro Bílou knihu o obraně
<http://www.army.cz/informacni-servis/bila-kniha/bila-kniha-o-obrane-miri-do-vlady-54924/>